

Magtymguly Pyragy - 8: Iman eseri

Category: Kitapcy, Magtymgulynы öwreniș, Sözler

написано kitapcy | 22 января, 2025

Magtymguly Pyragy -8: Iman eseri

6. Iman eseri

Iman – ynanç.

Emma bu many entek diňe sözüň terjimesinden emele gelýän asyl manydyr. Magtymgulynyň ruhy taglymatynda bu düşünje diňe asyl manysy bolan ýonekeý söz däl-de, eýsem, düýpli ahlak pelsepewi düşünje hökmünde ulanylýar.

Ruhu-pelsepewi düşünje hökmünde iman baky ýasaýyş hukugyny aňladýar. Imanlylyk adam kämilliginiň iň beýik derejesidir. Göwnüň imanly bolmagy – munuň özi ähli kemçiliklerden saplanyp, çyn ruhy ýasaýşa baran şahsyýetiň sypatydyr. Imanyň içinde ynsap hem, ynanç hem, ygtykat hem – ruhy-ahlak kämillik üçin zerur bolan gymmatlyklaryň hemmesi-de bardyr. Iman diýmek bitewülik diýmekdir – akyl bilen ynanjyň, erk bilen tabynlygyň, iş bilen sözüň, daş bilen içiň, dünýä bilen ahyretiň bitewüligi diýmekdir.

Magtymguly, okyp Gurhan,

Hudaýdan dilegil iman.

Bu setirlere ýontem düşünseň, iman öýden çykman, kitap okap alynýan ruhy hukuk ýaly bolup görünýär. Emma Magtymgulynyň ruhy-ahlak dilinde «okamak» düşünjesiniň içinde eýýäm okanyň durmuşa ornaşdyrmak, iş ýüzünde berjaý etmek diýen manylar ýatýar. Diňe durmuşyň jümmüşinde gaýnap, haýyr-şeri, ýagşyýamany öz ýüreginiň içinden geçiren, ýagşylyga ynanjy kitapdan taýýar görnüşde alman, ony hut öz şahsy ruhy durmuş tejribesi, içki şahsy ynanjy hökmünde öz hereketleri hem aňy bilen kemala getiren adam imanly bolup biler. Diýmek, Magtymguly imanlylygy jemgyýetiň, milletiň janly durmuşyndan üzne bir zat,

howaýylyk, kitabylyk hökmünde göz öňüne getirmeyär. Magtymgulynyň eserler ýygyndylarynda «0ýan» diýdiler» atly goşgy bar. Bu goşgy birhililik bilen «Görogly» eposyna-da düşüpdir. Yaş Röwßen erenlerden pata alyp gelende, din-iman bilen baglanyşykly şol goşgyny atasyna okaýar. Jygaly beg muňa gaty gaharlanýar. Indi onuň ýerine Döwletmämmet Azadyny, Röwşeniň ýerine-de ýaş Magtymgulyny goýup görün, şunda Azadynyň bu wakany asla-da Jygaly beg ýaly garşylamajakdygy düşnükliidir. Sebäbi Jygaly begiň islegi ar almak. Ar almak üçin ruhy düşunjeler däl, at-ýarag, gylyç derkar. Azadyny bolsa ýüregiň bu hyýallary däl-de, ruhuň has düýpli, çuňňur meseleleri gyzyklandyrýar. Ol döwlet gurmagyň aladasında, syýasy gural bolan döwletiň bolsa daşky şertler – diňe at-ýarag bilen gurulmaýandyggyna, munuň üçin içki döredijilik işiniň gerekdigine, syýasy aňyň esasynda ruhuň ýatmalydyggyna ol oňat düşünýär. Ol «Bilegi ýogynyň birini ýykjakdygyny, bilimi köpüň bolsa müňuni ýykjakdygyny» bizden has gowy bilyär. Gylyç bilen bitjek işler juda az, milletiň ykbaly çözülýän taryhy gelejek ýolunda bilim-ylym, onuň durmuş bilen utgaşygy netijesinde bolsa imanlylyk zerurdyr.

Goşgynyň tebigatyna düşünmeýän adama «0ýan» diýdilerde» Magtymguly imany şeýlekin alan ýaly bolup görner. Emma muňa ýetmek üçin şahyryň nähili durmuşy hem ruhy ejirler görendigi onuň tutuş döredijiliginde-de, şol goşgynyň çäklerinde-de aýan görünýär. Ýatyr erdim gamda, gözüm açyp gördüm jümle-jahany, oýanyp gaflatdan, açdym gözümi – ine, şol ruhy ezýetleriň gysgaça şahyrana beýany. Ruhy gaflatdan oýanmak, gözüni açmak – şahyryň ruhy kämilligiň derejesine ýetendigini aňladýar. Şeýle kämilligiň oňa aňsat düşmändigini çaklamak, bilmek, göz öňüne getirmek aňlap bilyän adam üçin kyn zat däldir.

Magtymguly, sözle bu şirin tilde,
Umydym köp durur şol duran ýolda,
Bäş wagt namazyň oky her günde,
«Ahyret ýoldaşyň – iman» diýdiler.

Degisli ruhy kämillik ýoluny ejirli geçensoň, şahyr üçin baş

wagt namaz okamak ol ýoluň soňky nokady, içki ruhy kämilligiň daşky berjaý edilmesi bolup durýar.

Şeýlelikde, iman içki ruhuň meselesidir.

Imanlylyk – içki ruhy sypatdyr.

Magtymguly üçin din bilen iman bitewi zatdyr, edil mazmun bilen şekiliň bitewi bolşy ýaly.

Şahyryň ruhy taglymatyndaky goç ýigit telwasynyň hem din-iman bilen gönüden-göni baglanychygy bardyr. Ol özüniň goç ýigidi wasp edýän ýerinde hökman onuň eline gylyç berýär, ýöne bu gylyç Göröglynynkydan tapawutlylykda çuň-ňur ruhy manyly serişdedir.

Ýigit oldur – ýurt üzerinde,
Janyn berse din üzerinde,
Goç ýigitler il üzerinde
Namys bile ar gerekdir.

Mekgä baran bolar hajy,
Aýralyk ölümde aky,
Goç ýigide din gylyjy,
Aşyga didar gerekdir.

Din, diýanat düşunjeleriniň şeýle şygylarda iki hili ma-nisy açylýar. Il-ýurt, ar-namys bilen baglanychykly gelende din-iman milletiň ruhy özbaşdaklygy, öz taryhy durmuşynyň dowamynda işläp düzen ruhy gymmatlyklary manysyny berýär. Goç ýigit Watanyň giňişligini goraýsy ýaly, halkyň ruhy sütünlerini-de goramaly, aslynda, bular bitewi bir hadysadır, Watan, halk düşunjeleri daşky şertler bolman, içki ruhy düşunjelerdir.

Şahsyýetiň öz ruhy güzaplary bilen bagly gelende, din iman ruhy ynanjy aňladýar, munda din gylyjy adamy imandan aýyrýan, daş düşürýän, ten meýillerine garşy goýlan ruhy serişdäni aňladýar.

İmanym matagyn aparar ýolda,
Rehzenler goýmagyl ýoluma meniň.

Ýa-da:

Ýa, yлаha, sen sakla garakçydan ýollarda,
Sagda-solda çaparlar, byrakmaýyn çöllerde,
Köňül dünýä ýşkynda, haram sözler tillerde,
Men bir ajyz bende men, kemine men gullarda,
Hyjalata goýmagyl ýagşy-ýaman içinde.

Iman ýolunda oturan rehzenler – garakçylar – ten meýil-leridir. Hut şolar sebäpli şahyr haram sözler dillerde, köňül dünýäniň ýşkynda, adam bolsa az wagtyň içinde köp günäleri gazanýar diýip ýazýar. Bu onuň şahsy ruhy tejribesinden habar berýär.

Etnograf alym W.Basilow din gylyjynyň şamançylygyň arwahlara garşy göreş serişdesinden gelip çykan galypdygyny ýaňzydýar. «Şamançylykdan kök alan keşpler hem pikirler-ýörelgeler diňe bir garamaýak halkyň däl, eýsem, sufi ruhancylygyň içinde-de giňden ýaýrapdyr. Şu wagta çenli üns berilmek bir maglumaty mysal hökmünde getireýin. «Ýasawyçylyk» silsilesini esaslandyryjy belli sufi Hoja Ahmet Ýasawy (XII asyr) öz goşgusynda şeýle ýazypdyr: «Otuz üçde... leşger dartyp... şeýtan bile söweşdim». Bu nämäniň leşgeri? Hoja Ahmet Ýasawynyň hem onuň şägirtleriniň şeýtany adaty gylyç bilen naýza gorkuzar diýip pikir edendikleri gümanadır. «Leşger» sözünüň göçme manysy şamanlaryň ýoldaşlary – kömekçi ruhlarynyň «leşgeri» baradaky düşunjeler arkaly düşündirilmelidir. Elbetde, dünýägarayşyň galyby hökmünde bu şahyrana keşplilik şamançylykdan gaýdýar. Emma yslamyň ruhy äleminde ol bütinley başga ruhy derejä hem-de mana eýe bolupdyr.

Mahlasy, biziň üçin esasy zat – Magtymgulynyň ruhy tag-lymatynda din gylyjy aňlatmasynyň ruhy manylara eýedigini nygtamakdyr.

Magtymguly dini durmuş bilen baglanychsdyrýar. Durmuşyň synaglarynda döz gelmeýän din-iman onuň üçin gymmatyny-da ýitirýär.

Derdim köpdür diýarymdan, döwrümden,
Haýyr kaýsy, yhsan kaýsy – bilinmez.
Zalımlaryň jepasyndan, jebrinden

Yslam kaýsy, iman kaýsy – bilinmez.

Söhbedinde Hak kelamyn söylän ýok,
Mejlisinde bir nesihat eýlän ýok,
Halal kaýsy, haram kaýsy – saýlan ýok,
Sud kaýsydyr, zyýan kaýsy – bilinmez.

Şahyr ruhy-ahlak ýörelgeleriň durmuşda amal bolmaýanlygyndan zeýrenýär. Durmuşda ruhy-ahlak taýdan bikemal adamlar kän. Hut şonuň üçinem Magtymgulynyň tag-lymatynda din-iman bilen baglanyşykly örän möhüm ýene bir düşünje – toba düşünjesi yzygider orun tutýar.

Toba – ruhy kämilleşdirmegiň tüýs durmuşy seriş-deleriniň biridir. Ol öz bikemallygyny, diniň dilinde aýdylanda, günäliliginı ak ýürekden boýun almakdyr. Toba eden adamyň ruhunyň şahsyýet hökmünde beýige galjagyny şahyr öwran-öwran tekrarlaýar.

Toba diýp Haka dönäli,
Indiden soň ýaş bolmar sen.

Ýaş bolmak, gögelelik – ruhuň magtymguluçylykdan ozalky tapgyryna degişli aňlatmalardyr.

Görnüşi ýaly, Magtymguly taglymatyndaky din-iman oňyn ruhy düşünjelerdir. Şahyr olary jemgyýetiň ruhy kämil-ligini kesgitlemegiň ölçegleri hökmünde ulanýar. Aýratyn alınan şahsyýet babatda bolsa, olar adama içki taýdan gözegçilik etmegiň, ony kämilleşdirmegiň serişdesi bolup göz öňüne gelýärler.

Osman ÖDE.

Magtymgulyny öwreniš